

Svetozar Stanković

Neolitsko naselje u Stragارima

Centar za arheološka istraživanja
Filozofskog fakulteta, Beograd
Radnički univerzitet Prva petoletka, Trstenik
1988

Svetozar Stanković

Neolithic Settlement at Stragare

Svetozar Stanković

Neolitsko naselje u Stragarima

Centar za arheološka istraživanja

Filozofskog fakulteta, Beograd

Radnički univerzitet Prva petoletka, Trstenik
1988

Izdavač:

Centar

za arheološka istraživanja

Filozofskog fakulteta, Beograd

Beograd 11000

Čika Ljubina 18 – 20

Radnički univerzitet

Prva petoletka, Trstenik

Za izdavača:

Dragoslav Srejović

Recenzent:

Nikola Tasić

Prevod:

Veselin Kostić

Lektor:

Leposava Žunić

Svetozar Stanković

Neolithic Settlement at Stragare

Design:

Saveta i Slobodan Mašić

Studio Structure, Beograd

Fotografije:

Vladimir Popović

Tehnički urednik:

Nenad Pavlović

Crteži:

Svetozar Stanković

Štamparija:

SRBOŠTAMPA, Beograd

Štampanje ove publikacije
omogućio je SIZ kulture
Skupštine opštine Trstenik.

Svetozar Stanković

Neolitsko naselje u Stragarima

Na ulazu u selo Stragare, s desne strane puta od Velike Drenove, na lokalitetu Šljivik, nalazi se neolitsko naselje. Naselje je smešteno na blagoj uzvišici ograničenoj sa istoka prvim kućama sela, sa juga plodnim poljima, a sa ostalih strana – velikim meandrom Riljačke reke. Bližu okolinu čine niski šumarnici, pitome doline i mali brežuljci. Riljačka reka bi možda pre mogla da se nazove potokom, ali, i pored zagadenosti njenih voda, u njoj još uvek žive raznovrsne ribe.

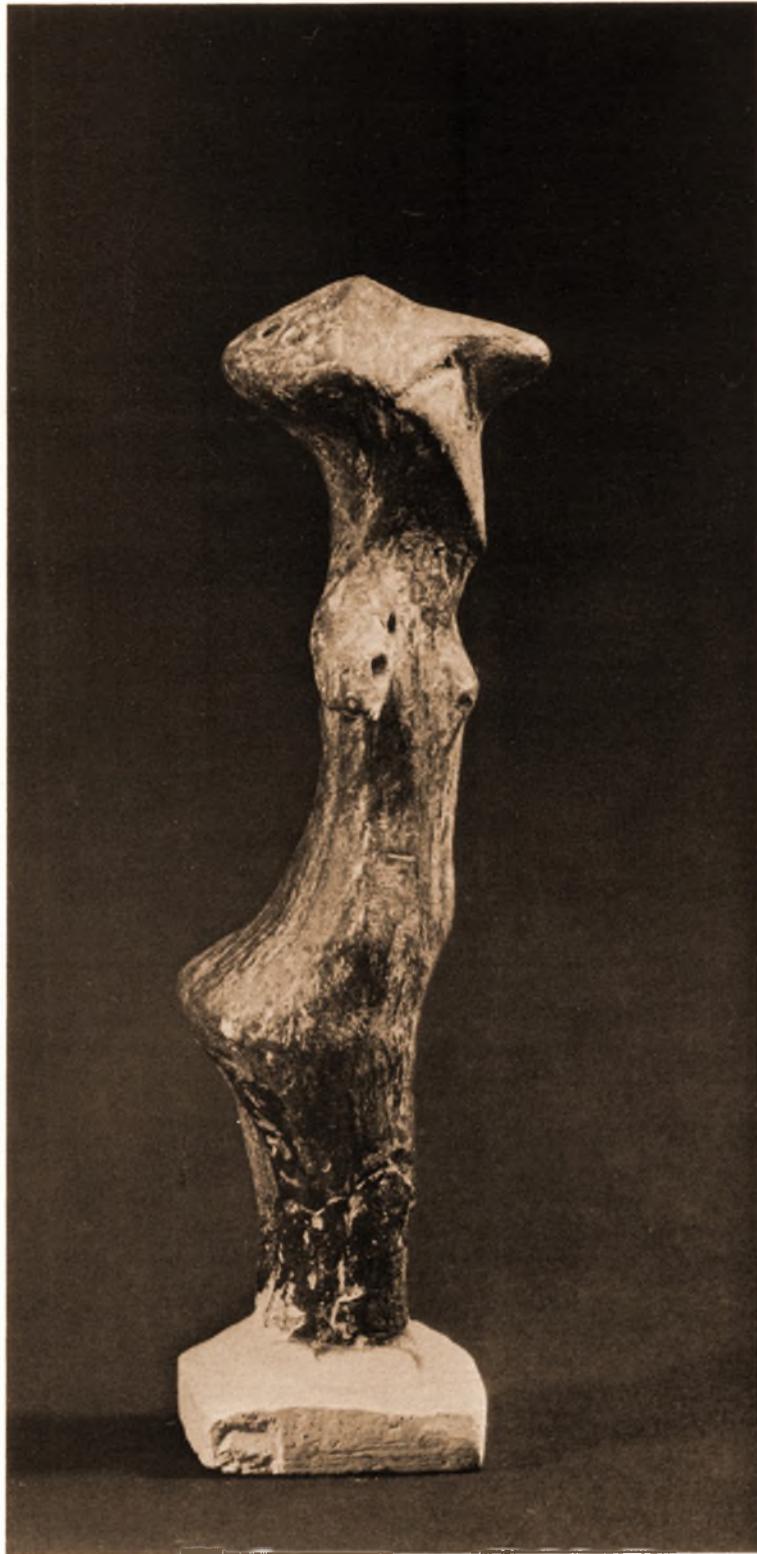
Nedaleko od lokaliteta Šljivik, na udaljenosti oko 7 km, Riljačka reka se uliva u Zapadnu Moravu. Na osnovu velikog broja otkrivenih kamenih i keramičkih tegova za mrežu, može da se zaključi da je ribolov bio značajna privredna grana žitelja neolitskog naselja. Veliki broj ostataka divljih životinja potvrđuje i značaj lova. Najveći broj kostiju potiče od jelena, divlje svinje i medveda. Na osnovu tih nalaza može da se približno rekonstruiše izgled

Antropomorfna figurina

Stragare
Pečena zemlja
Visina 12,4 cm
Narodni muzej, Kruševac

Anthropomorphic Figurine

Stragare
Height 12.4 cm
National Museum, Kruševac

Svetozar Stanković
**Neolithic Settlement
at Stragare**

The remains of a Neolithic settlement were discovered on the site of Šljivik near the village of Stragare. The settlement is located on small hill, bounded by the village houses on the est, by fertile fields on the south and by the extensive meander of the Riljačka river on the other sides.

Not far from this site, about seven kilometres away, the Riljačka river joins the Zapadna Morava. The large quantity of stone and earthenware weights for fishing nets which have been discovered here shows that fishing was a major economic activities in the life of the inhabitants of the Neolithic settlement. Hunting, too, was apparently very important, as is shown by the large number of the remains of game. The greatest quantity of bones belonged to deer, boar and bear. These finds make it possible for us to form an idea of the appearance of this area in the Neolithic. It is certain that most of it, except the parts along the river, was

**Antropomorfna
figurina**

Stragare
Pečena zemlja
Visina 6,2 cm
Narodni muzej, Kruševac

**Anthropomorphic
Figurine**

Stragare
Height 6.2 cm
National Museum, Kruševac

ovog kraja u neolitu. Sigurno je da je veći deo tla, osim delova uz reku, bio prekriven gustim šumama. To bogatstvo prirode životinjskim svetom, reke pune ribe, pogodna klima, dobre i povoljne komunikacije i relativna udaljenost od glavnih puteva, omogućili su nesmetani život neolitskih populacija skoro dva milenijuma. Relativno lak život i neugroženost osnovnih egzistencijalnih potreba, stvorili su uslove da duhovni i tehnološki razvoj neolitskog čoveka na ovom području dostigne zavidni nivo.

Prva arheološka istraživanja neolitskog naselja u Stragarima obavio je Narodni muzej iz Kruševca, pod rukovodstvom E. Tomić. Nova arheološka istraživanja započeta su 1986. godine i još uvek su u toku. [1] U protekle dve godine ispitana je površina od 120 m², a za 1988. godinu predviđaju se iskopavanja širih razmara, i to u samom centru naselja.

covered with dense forests. The natural riches and amenities of this area – forests full of game, rivers abounding in fish, pleasant climate, good and easy access, comparative seclusion from the main communication lines – provided good condition for uninterrupted habitation of Neolithic population on this place for almost two millennia.

The first archaeological explorations of the Neolithic settlement at Stragare were organized by the National Museum, Kruševac, and they were directed by E. Tomić. New investigation were initiated in 1986. and they are still in progress. [1] An area of about 120 square metres was explored during the past two years, and digging on a larger scale, in the very centre of the settlement, is planned for 1988.

Even the first finds showed that site represents an exceptionally interesting settlement from the Middle and

Žrtvenici

Stragare

Pečena zemlja

Visine 7,2 cm, 8,3 cm, 6,7 cm

Narodni muzej, Kruševac

Altars

Stragare

Heights 7.2 cm, 8.3 cm, 6.7 cm

National Museum, Kruševac

Površina praistorijskog naselja u Stragarima je relativno velika (oko 50 ari), a prosečna debljina kulturnog sloja iznosi oko 1,70 m. Višeslojnost i geografski položaj, zatim izuzetno kvalitetan, sa određenim posebnostima, pokretni arheološki materijal, svrstavaju ovo naselje u lokalitete od posebnog značaja.

Već prvi nalazi su nagovestili da je reč o izuzetno zanimljivom naselju iz raznih faza kamenog doba (neolita). Skoro u svim ispitnim prostorima mogu da se uoče četiri osnovna kulturna i hronološka sloja. Prvi kulturni sloj, idući odozgo nadole, u celini pripada periodu oko 4000. godine pre naše ere (faza Vinča – Tordoš II), drugi pripada fazi oko 4300. godina pre naše ere (Vinča – Tordoš I), treći, istovremeno i najzanimljiviji sloj, takođe pripada fazi Vinča – Tordoš I, ali jednoj starijoj fazi oko 4500. godina pre naše ere, i četvrti pripada finalnim fazama starčevačke kulture, odnosno periodu od oko 4800. do 4500. godine pre naše

Late Neolithic. Four basic culture layers could be distinguished in almost all the sectors that were explored. The first culture layer beneath the surface was formed in the time of the stabilization of the Vinča culture (Vinča B); the second and the third layers date from the initial stages of that culture (Vinča A1, A2); and the fourth layer belongs to the final stages of the Starčevačka kultura. It should be mentioned that the second and third layers also yielded ware of the Starčevačka kultura, while the fourth layer contained a certain percentage of the earthenware of the Vinča culture. The layers were clearly distinguishable, and no major disturbance was noticed.

The portable archaeological material consisted of various vessels, anthropomorphic and zoomorphic figurines, prosopomorphic lids, altars, amulets, miniature vessels, flint stone and bone implements, bone objects of adornment, stone and earthenware weights and a large

Šila i spatule

Stragare
Kost
Dužine od 4 cm do 10,8 cm
Narodni muzej, Kruševac

Awls and Spatule

Stragare
Lengths from 4 cm to 10.8 cm
National Museum, Kruševac

Spatule i privezak

Stragare
Kost
Dužine od 4,5 cm do 7 cm
Narodni muzej, Kruševac

Bone Implements

Stragare
Lengths from 4.5 cm to 7 cm
National Museum, Kruševac

ere. Posle definisanja kulturnih slojeva, mora da se napomene i to da drugi i treći kulturni sloj sadrže gotovo ravnopravno i srednjeneolitski materijal, dok četvrti sadrži određeni procent mladeneolitskog inventara. Pri tom mora da se napomene i to da su stratumi jasno izdvojeni i da se ne uočavaju znatniji poremećaji.

Pokretni arheološki materijal sastoji se od različitih posuda, antropomorfnih i zoomorfnih figurina, prosopomorfnih poklopaca, žrtvenika, amuleta, minijaturnog posuda, kremenih i keramičkih tegova i velikog broja životinjskih kostiju.

Keramika iz prvog kulturnog sloja odlikuje se različitim oblicima. Osnovni oblik je zdela sa niskim cilindričnim ili blago razgrnutim obodom i zaobljenim ramenom, često sa bradavičastim ili dugmetastim drškama na prelazu iz gornjeg u donji konus. Te zdele su srazmerno visoke i gotovo uvek glatke površine. Na ramenu se često uočavaju

quantity of animal bones.

The pottery found in the latest culture layer had various forms. The basic type was the bowl with a low cylindrical or slightly flared rim and a rounded shoulder, often with warth-like or knobbed handles at the transition from the upper to the lower conus. Bowls of this type are fairly high and their surface is almost always burnished. Another type is the biconical bowl, usually black, with a low cylindrical neck, carefully finished surfaces and often a concave bottom. Bowls with a thickened rim, made of relatively coarse fabric and having tongue-shaped lugs were also very common. The pottery finds included small amphorae with a high shoulder and decorated with incised meanderoid bands filled with pricks. There were also some fragments of large vessels (amphorae, pythoi), usually of a coarse fabric, with thick sides, poorly finished surfaces and tongue-shaped or ribbon lugs.

Tegovi

Stragare
Kamen
Dimenzije 10x7 cm, 9,5x6 cm,
7,3x5 cm
Narodni muzej, Kruševac

Stone Weights

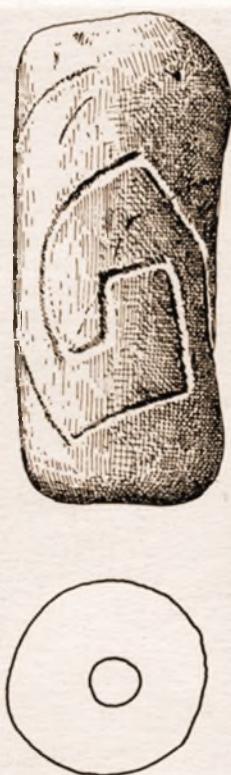
Stragare
Dimensions 10x7 cm, 9.5x6 cm,
7.3x5 cm
National Museum, Kruševac

Sekire

Stragare
Kamen
Dužine 11 cm, 8,5 cm, 4,5 cm,
3,8 cm
Narodni muzej, Kruševac

Axes

Stragare
Lengths 11 cm, 8.5 cm, 4.5 cm,
3.8 cm
National Museum, Kruševac

kanelure. Drugi tip su bikonične zdele, niskog cilindričnog vrata, uglavnom crne boje, fino obradjenih površina i često uvučenog dna. Otkriven je veliki broj zdela zadebljanoj oboda, relativno grube izrade, sa jezičastim drškama. Male amfore sa visokim ramenom ukrašavane su urezanim meandroidnim trakama ispunjenim ubodima. Uломци velikih posuda (amfore, pitosi) pretežno su grube fakture, debelih zidova, loše obradjenih površina, sa jezičastim ili trakastim drškama.

Karakterističan oblik posuda u kulturnom sloju br. 2 je zdela konične profilacije, kao i bikonična zdela sa cilindričnim vratom. Površina je mrke, retko crvene boje. Osnovu ornamentike čine kanelure koje su skoro uvek izvedene na ramenu posude. Reč je o veoma finim vertikalnim, kosim i horizontalnim kanelurama, dok se preplet malo koristi. Takav način umnožavanja kanelura redak je na keramici iz Vinče, pa taj motiv može da se

The most common forms in the second layer were conical bowls and biconical bowls with a cylindrical neck. They are predominantly brown (occasionally red), and they are decorated by fluting which is almost always on the shoulder of the vessels. The fluted ornaments are very fine, vertical, oblique or horizontal – the criss-cross pattern was rarely used. The incised decoration included bands filled with pricks and sheaves forming various patterns: angular, meandroid, curvilinear, etc. One type of pots always has one or two horizontal rows of finger-impressions below the rim.

The last, fourth layer belongs to the final stage of the classical Starčevo culture [2]. The most common forms include large vessels (pythoi), bowls of various shape and size, and altars. The pythoi are exceptionally large and very skilfully made. The rim is oblique and made with great care and precision. The receptacle is globular and the sides are

Teg

Stragare
Pećena zemlja
Prečnik 6,2 cm
Narodni muzej, Kruševac

Decorated Weight

Stragare
Diameter 6.2 cm
National Museum, Kruševac

Tegovi

Stragare
Pećena zemlja
Prečnici 7 cm, 6 cm
Narodni muzej, Kruševac

Earthenware Weights

Stragare
Diameters 7 cm, 6 cm
National Museum, Kruševac

Amfora

Stragare

Pečena zemlja

Visina 28 cm

Narodni muzej, Kruševac

**Fragmented
Amphora**

Stragare

Height 28 cm

National Museum, Kruševac

Zdele

Stragare
Pečena zemlja
Visina 8,7 cm, 5,5 cm, 6 cm
Narodni muzej, Kruševac

Bowls

Stragare
Heights 8.7 cm, 5.5 cm, 6 cm
National Museum, Kruševac

Teg

Stragare
Pečena zemlja
Visina 8,4 cm
Narodni muzej, Kruševac

Weight

Stragare
Height 8.4 cm
National Museum, Kruševac

Minijaturne vase

Stragare
Pečena zemlja
Visine 3,5 cm, 2,5 cm, 2,7 cm,
2,7 cm, 1,7 cm
Narodni muzej, Kruševac

Miniature Vessels

Stragare
Heights 3.5 cm, 2.5 cm, 2.7 cm,
2.7 cm, 1.7 cm
National Museum, Kruševac

smatra odlikom pomoravske varijante vinčanske kulture. Od urezane ornamentike zastupljene su trake sa ubodima i snopovi u različitim motivima: uglasti, meandroidni i krivolinijski. Na nekim loncima se uvek ispod oboda nalazi jedan ili dva horizontalna reda otisaka prstiju.

Ako bi prvi kulturni sloj mogao lako da se datuje u period Vinča – Tordoš II, a drugi u Vinču – Tordoš I, onda bi se kulturni sloj 3, zajedno sa delom materijala iz četvrtog kulturnog sloja, mogao da datuje u najstariju fazu vinčanske kulture. Faktura keramike iz ovog sloja je visokog kvaliteta. Znatno je veći procent fine keramike u odnosu na grubu keramiku. Osnovni keramički oblik je bikonična zdela sa kratkim cilindričnim vratom i zaobljenim ramenom. U ornamentici preovladuje kanelura, pre svega u vidu prepleta, često u kombinaciji sa horizontalnim kanelurama. Poznata je i kombinacija horizontalnih i vertikalnih, kao i kosih i horizontalnih kanelura. To bogatstvo kanelovane keramike i pojava većeg broja loptastih posuda upućuje na fazu koja prethodi fazi Vinča – Tordoš I.

Poslednji, četvrti kulturni sloj pripada završnoj fazi klasične starčevačke kulture. [2] Najzastupljenije je veliko posude (pitosi, bute), zatim zdele svih oblika i veličina, žrtvenici i sl. Pitosi su izuzetno velikih dimenzija i veoma znalački uradeni. Obod je skoro vertikalni, visok i zadebljan, dok je recipijent debelih zidova i loptaste forme. Faktura je vrlo loša sa znatnim primesama peska i pleve. Ukršavan je sredenim barbotinom, pravilno rasporedenim bradavičastim nalepcima u predelu vrata, velikim dugmetastim pljosnatim drškama ukrašenim utiskivanjem prsta, velikim nazubljenim, koso apliciranim plastičnim drškama, a ponekad i kombinacijom ornamenata načinjenih štipanjem ili utiskivanjem prsta. Za razliku od pitosa, bute su mnogo kvalitetnije izrade. Vrat im je cilindričan, dok im je recipijent okrugao. Najzanimljivije je ukršavanje koje je izvedeno u dve zone. Gornji pojas je bojen crveno, a potom uglačan. Donja zona je ukrašena preciznim sredenim barbotinom, a na prelasku u rame nalaze se pravilno rasporedene drške u obliku velikih pljosnatih apliciranih krugova.

U sve tri faze naselja vinčanske kulture, u slojevima 1–3, javlja se, u različitim kvalitetima izrade, jedan tip zdele za koji se može reći da je karakterističan za ovaj lokalitet. Naime, u pitanju je gotovo loptasta zdela polirane površine. Bojenje je izvedeno u tri zone: obod i gornji deo konusa bojeni su crnom, rame oker, a donji konus i dno intenzivno crvenom bojom. U gornjoj zoni, do ramena, uočava se proziran premaz za koji se za sada ne zna da li je nanesen

thick. The fabric is of inferior quality, for the clay had an admixture of sand and chaff. The decoration is various: patterned and unpatterned barbotine, rows of pellets in the area of the neck, large flat knobbed handles with finger-impressions, large moulded handles set obliquely and sometimes combined with ornaments made by pinching. Unlike the pythoi, the other large vessels are of fine workmanship. Their neck is cylindrical, and the receptacle is globular. Their decoration is very interesting and it is divided into two zones. The upper zone is painted red and burnished, while the lower zone is decorated by barbotine. Handles in the form of large flat applied circles are set at the transition from the receptacle to the shoulder.

All the three layers belonging to the Vinča culture yielded a type of bowl which may be considered typical of this site. It is a globular bowl with burnished surface. [3] It is painted in three zones: the rim and the upper part of the cone are painted black, the shoulder is in ochre, and the lower cone and the bottom are red. The upper zone up to the shoulder has some kind of transparent coating. It is not known whether it was applied before or after firing. The upper zone of the bowls of this type is decorated by vertical, oblique or horizontal shallow fluting.

Footed beakers were found mainly in fragments, and it was not possible to separate them from the other pottery material. The third layer yielded a number of hollow conical feet of beakers, and a considerably smaller number was found in the second layer. The first layer yielded a small number of feet, mainly of the same form, but of a very poor fabric and inferior finish. The feet of the beakers found in the second and third layers were exceptionally well made and had a very carefully burnished red slip.

A comparatively large number of altars was found. Their representation in the individual layers corresponds closely to that in the culture stratum of Vinča. [4] The largest quantity was found in the first layer; the second layer yielded a slightly smaller number, while the third layer contained as many altars as the first. The altars have a triangular or quadrangular receptacle. [5] The protomes at the corners are in the form of stylized animal or human heads. They are usually decorated with angular lines, though painted and inlaid ornaments were also occasionally used.

Forty-two fragments of prosopomorphic lids were found and they can be classed into four groups (A–D) corresponding to those found in the culture stratum of Vinča at the depth of between 9.3 and 6.6 metres. [6] The

Zdela

Stragare
Pečena zemlja
Visina 6,5 cm
Narodni muzej, Kruševac

Bowl

Stragare
Height 6.5 cm
National Museum, Kruševac

Slikana zdela

Stragare
Pečena zemlja
Dimenziije 9,5x9,7 cm
Narodni muzej, Kruševac

Fragment of a Painted Bowl

Stragare
Dimensions 9.5x9.7 cm
National Museum, Kruševac

pre ili posle pečenja. U gornjoj zoni zdela je ukrašena vertikalnim, kosim, lučnim ili horizontalnim plitkim kanelurama ili njihovim medusobnim kombinovanjem.

Pehari na nozi nalaženi su uglavnom u fragmentima, a izdvajanje njihovih recipijenata od ostalog keramičkog materijala, odnosno od zdela, nije bilo mogućno. Sloj br. 3 je sadržavao veću količinu koničnih šupljih nogu, a mnogo je manja količina nadena u sloju br. 2. U sloju br. 1 nadeno je veoma malo stopa pehara, uglavnom istog oblika, ali vrlo loše fakture i loše obradenih površina. Stope pehara iz drugog i trećeg sloja izuzetno su dobre izrade, a crveni premaz je veoma pažljivo poliran.

Naden je srazmerno veliki broj i žrtvenika. Odnos po kulturnim slojevima skoro je istovetan procentu po dubinama nalaza u kulturnom stratumu Vinče. [4] Najveći broj naden je u prvom sloju, nešto manji u drugom, dok je u

incised eyes are in the form of triangles or segments of an arc. The nose is almost always applied, and the decoration consists of incised sheaves of lines, bands filled with pricks and angular lines. Several flat lids and a few conical ones (not known from the other sites of Vinča culture) were also found.

The site yielded a comparatively large number of anthropomorphic figurines. The earliest ones have a very precisely modelled triangular face with incised eyes, and large buttocks. Another group consists of figurines with precisely represented anatomic details. They have separated legs with knees and feet, and their sexual attributes are clearly indicated. They are predominantly of a dark colour their fabric is comparatively coarse, but their surface is always carefully treated often painted red or white. Miniature cylindrical figurines represent a separate

Noge pehara

Stragare
Pečena zemlja
Visina 10,2 cm, 9,5 cm, 6,6 cm
Narodni muzej, Kruševac

Feet of Beakers

Stragare
Heights 10.2 cm, 9.5 cm, 6.6 cm
National Museum, Kruševac

Antropomorfna figurina

Stragare
Pečena zemlja
Visina 5,7 cm
Narodni muzej, Kruševac

Anthropomorphic Figurine

Stragare
Height 5.7 cm
National Museum, Kruševac

trećem bio isti broj primeraka kao i u prvom. Žrtvenici su uglavnom trougaonog i četvorougaonog recipijenta. [5] Ugaoni protomi su u vidu stilizovanih antropomorfnih i zoomorfnih glava. Žrtvenici su najčešće ukrašavani urezanim uglastim linijama, a rede bojenjem i inkrustacijom.

Otkrivena su i 42 ulomka prosopomorfnih poklopaca, koji na osnovu prikazanih detalja mogu da se svrstaju u tipove od A do D, odnosno u kulturni stratum Vinče između dubina 9,3 i 6,6 metara. [6] Oči su urezivane u obliku trouglova ili lučnih plastičnih segmenata. Nos je skoro uvek apliciran, a zastupljeno je ukrašavanje urezanim snopovima linija, trakama ispunjinim ubodima, uglastim dublje urezanim linijama, bojenjem crvenom posnom bojom i sl. Osim prosopomorfnih, otkriveno je i nekoliko pljosnatih poklopaca sa tunelastim drškama na sredini. Svakako treba navesti i poklopce čiji oblik do sada nije bio poznat na lokalitetima vinčanske kulture. To su poklopcii koničnog oblika sa drškama koje u prvi mah podsećaju na stilizovan zoomorfni oblik. Međutim, pažljivijim posmatranjem uočava se da je reč o rožastim drškama kakve se nalaze na prosopomorfnim poklopcima.

Na lokalitetu Šljivik otkriven je srazmerno veliki broj antropomorfnih figurina. Najstariji oblici su sa trougaonim

Antropomorfna figurina

Stragare
Pečena zemlja
Visina 6,7 cm
Narodni muzej, Kruševac

Anthropomorphic Figurine

Stragare
Height 6.7 cm
National Museum, Kruševac

Antropomorfne figurine

Stragare
Pečena zemlja
Visine 6,7 cm, 6,7 cm
Narodni muzej, Kruševac

Anthropomorphic Figurines

Stragare
Heights 6.7 cm, 6.7 cm
National Museum, Kruševac

licem, izuzetno precizne izrade, sa uglasto urezanim očima, naglašenom steatopigijom i ženskim atributima. Drugu grupu tih figurina čine primerci sa brižljivo izrađenim anatomske detaljima. Karakteristika tih figurina je, pre svega, u skoro razdvojenim nogama i naznačenim stopalima i kolenima, a takođe i polnim odlikama. Mahom su tamnih boja i relativno grube fakture, ali površina je uvek doterana i, sudeći po sačuvanim ostacima, verovatno uvek prekrivena crvenom i belom posnom bojom. Treću grupu sačinjavaju minijатурне stubaste terakote. Glave su im često prekrivene nekom vrstom kape, nos je apliciran, dok su oči ili u obliku horizontalnih zareza ili u obliku nalepljenih, utisnutih kuglica. Ta grupa umnogome podseća na "figure za igranje na tabli". Osim navedenih oblika, postoje i primerci jedinstvenih oblika. Jedna od takvih je i stubasta terakota, koja se nadole sužava, sa stilizovanom kosom, plastičnim nosem i urezanim lučnim očima. Predimenzionirani glutei su nesrazmerno visoko postavljeni, a polna pripadnost označena velikim kružnim udubljenjem.

U kulturnom sloju je otkriven i veliki broj keramičkih i kamenih tegova. Keramički tegovi su različitih veličina i mogu da se podele u dve gotovo jednake brojčane grupe. Prva grupa je predstavljena većim, loptastim, rede

Antropomorfne figurine

Stragare
Pečena zemlja
Visina 8,8 cm, 5,4 cm
Narodni muzej, Kruševac

Anthropomorphic Figurines

Stragare
Heights 8.8 cm, 5.4 cm
National Museum, Kruševac

pljosnatim primercima sa kružnom perforacijom na sredini, dok drugoj grupi pripadaju manji tegovi koji su uvek ukrašavani. Ornamentika je u većini slučajeva izvedena utiskivanjem prstiju ili nokata, rede nekim instrumentom. Motivi su vrlo jednostavni – koncentrični krugovi ili povezani trouglovi, ili nazubljivanje najvećeg obima.

Brojnost kamenih tegova može da se tumači jednostavnošću izrade ili, još bolje, spretnim iskorišćavanjem prirodnih oblika. Naime, reč je o manjim rečnim pljosnatim oblucima, koji su zarezivanjem sa dužih ili pogodnijih strana dobijali funkcionalni oblik. Takvi tegovi su nalaženi i na drugim lokalitetima, ali iz starijih perioda neolita, naročito na području nizvodno od Derdapa (Knjepište, Velesnica, Ušće Kameničkog potoka), u Makrešanima, kod Kruševca i lokalitetima u dolini Velike Morave.

U odnosu na ostali pokretni inventar, alatke od kosti i roga zastupljene su u vrlo malom broju. To su uglavnom raznovrsna šila, proboci i spatule. Vredno je navesti i dva koštana predmeta čija namena za sada nije potpuno jasna, mada su nadjeni zajedno. Iako je otkrivena velika količina jelenskih rogova, o čemu će biti više reči, broj alatki od roga takođe je neznatan: nekoliko dleta i dve fragmentovane motike, odnosno ralice. Te alatke su otkrivene većim delom u mlađim kulturnim slojevima.

Kao što je već rečeno, najzastupljeniji predmeti od kamena su pločasti tegovi, a pored njih je pronađen veliki broj rečnih oblutaka koji su u većini slučajeva korišćeni kao batovi, udarači, čekići, perkuteri i slično. Od kamena tvrde zrnaste strukture radeni su veliki žrvnjevi. Malobrojne kamene sekire pretežno su kalupastog, rede jezičastog oblika. [7] Nekoliko sekira radeno je od beličastog i vrlo lakog kamena (tuf ili magnezijum?).

Kremen alatke – različite vrste strugača i sečiva su glavni tipološki oblici, a sasvim su retki proboci, odnosno šila. U najstarijim slojevima otkriveno je nekoliko odbitaka od opsidijana i jedan strugač sa retušom na prelomu.

Analiza životinjskih kostiju nije još privredna kraju. Međutim, već se na prvi pogled prepoznaće veliki broj jelenskih rogova. Otkriveni su i kompletni rogovi sa lobanjama u dosta neobičnom položaju. Naime, izgleda da su rogovi bili ukopavani, tako da je lobanja verovatno ostajala na površini zemlje.

Cetiri kulturna sloja, jasno uočena na osnovu pokretnog materijala, mogu se datovati u periode Vinča – Tordoš I (drugi i treći), Vinča – Tordoš II (prvi) i Starčevo III (četvrti). Potrebu za razdvajanjem faze Vunča – Tordoš I u

group. Their head is often covered with some sort of a cap, the nose is applied, while the eyes are represented either by horizontal incisions or by round pellets pressed into the face. This group resembles much the "playing pieces" from Vinča. There are also some figurines of unique form. One of them is cylindrical figure tapering towards the feet, with stylized hair, moulded nose and incised arched eyes. The exaggerated buttocks are placed unnaturally high, and the vulva is represented by a large circular depression.

The finds included a number of earthenware and stone weights. The earthenware weights are of varying size and can be divided into two groups with almost equal number of examples. The first group consists of large globular (rarely flat) weights, while the second group consists of smaller examples, which are always decorated. The decoration was made finger- or nail-impression, and only occasionally some implement was used. The designs are very simple – concentric circles and interconnected triangles.

The large quantity of stone weights should be explained by the skillful use of natural forms. The weights are usually just flat boulders given a functional form by simple incision. Such weights are known from other sites, too, but they date from the earlier period of the Neolithic; thus they are common in the area of "Djerdap II" (Knjepište, Velesnica, Ušće Kameničkog potoka), Makrešane near Kruševac and on the sites in the Velika Morava valley.

Bone and antler tools were very scant in comparison with the other portable material. They consist chiefly of various kinds of awls, punchers and spatulae, and include two bone objects, found together, of unknown use. Although a large quantity of deer horns was discovered, the number of antler tools was also negligible: a few chisels and two fragments hoes. These tools were discovered mostly in the later culture layers.

Other stone implements included river boulders used as clubs, knockers, hammers, etc. Large quern were made of a special kind of large-grained stone. The few stone axes were predominantly of the shoe-last type, although there were also some tongue-shaped examples. [7] Several axes were made of a whitish and very light stone.

The most common types of flint implements were scrapers and blades, while burnis were very rare. Several obsidian flakes and a retouched scarper were found in the earliest layers.

The analysis of animal bones has not been completed yet, but the large percentage of deer horns is immediately apparent. Complete horns with skulls were also discovered.

Reljefna aplikacija

Stragare
Pečena zemlja
Visina 12,4 cm
Narodni muzej, Kruševac

Modeled Applications

Stragare
Height 12.4 cm
National Museum, Kruševac

Antropomorfna

figurina
Stragare
Pečena zemlja
Visina 11 cm
Narodni muzej, Kruševac

Anthropomorphic Figurine

Stragare
Height 11 cm
National Museum, Kruševac

Vinči na dva stupnja iskazalo je više autora. Prvi stupanj bi obuhvatio kulturni sloj dublji od 9 m, a drugi sloj između dubina 8,1 i 9,0 metra. Čini se da bi se možda moglo da govori i o dve kontinuirane faze. U svim kulturnim slojevima nalažen je i materijal iz srednjeg neolita, odnosno iz finalnih faza starčevačke kulture. Pri tome mora da se napomene da stratigrafija ni u jednom ispitanim prostoru nije bitnije narušena. Prvi kulturni sloj sadrži približno 10%, drugi 34%, a treći oko 55% starčevačkog materijala. Četvrti kulturni sloj, koji pretežno pripada starčevačkoj kulturi, sadrži oko 18% vinčanskog inventara.

U najdubljim delovima kulturnog sloja br. 4 otkriveno je i nekoliko fragmenata dubljih loptastih zdela, fine fakture i crvene, glaćane površine. Ukravane su slikanjem crnom bojom u motivu višećih šrafiranih trouglova sa spoljašnje i unutrašnje strane recipijenta. Na lokalitetu Šljivik, u

They were found in an unusual position, so that it seems likely that the horns were buried into the ground while the head remained above ground.

The four distinct culture layers found on this site can be dated on the basis of portable material into the periods Vinča A (second and third layers), Vinča B (first layer) and Starčevo III (fourth layer). Several authors have argued in favour of a further division of the Vinča A phase into two sub-stages. In a sense, one might speak of two continuous phases. All the layers yielded material from the Middle Neolithic or from the final stage of the Starčevo culture. It should be pointed out that the stratigraphy was not seriously disturbed in the area that was explored. The first layer contained approximately 10% of Starčevo pottery, the second layer contained 34%, and the third about 55%. The fourth layer, which belongs to the Starčevo culture,

Antropomorfna figurina
Stragare
Pečena zemlja
Visina 6,7 cm
Narodni muzej, Kruševac

Anthropomorphic Figurine
Stragare
Height 6.7 cm
National Museum, Kruševac

Antropomorfna figurina
Stragare
Pečena zemlja
Visina 4,9 cm
Narodni muzej, Kruševac

Anthropomorphic Figurine
Stragare
Height 4.9 cm
National Museum, Kruševac

protekle dve godine istraživanja, otkriveno je ukupno desetak fragmenata ove vrste keramike. Međutim, iskopavanja E. Tomić na ovom lokalitetu dala su daleko veći broj slikane starčevačke keramike. Uglavnom je reč o loptastim zdelama različitih oblika i visina, manjim vazama i sl. Slikanje je uvek izvedeno crnom bojom na dobro pripremljenoj crvenoj osnovi. Pored već navedenih motiva višećih trouglova, brojni su i drugi ornamenti: šrafure, ispunjeni trouglovi, različite kombinacije kosih linija, mrežasta polja i sl.

U narednim iskopavanjima planiraju se radovi većeg obima na centralnom delu naselja, tako da će odnos vinčanske i starčevačke kulture biti precizno utvrđen.

Na lokalitetu Šljivik nije otkrivena niti u potpunosti istražena ni jedna kuća. Razlog je u tome što je velika površina istraživana sondama malih dimenzija, s jedne

contained about 20% of pottery of Vinča culture.

The pottery of the Starčevo culture is represented by various types of conical and globular bowls, vases, pots, pythoi, etc. The fabric is mainly medium fine. The most common ornaments are finger- and nail-impressions, applied bands with finger-impressions, patterned and unpatterned barbotine, roughening of the surfaces, and, very rarely, red painted. The handles of larger vessels are tunnel-shaped, knobbed or tongue-shaped, and wart-like or, occasionally, knobbed on other vessels. Several fragments of zoomorphic figurines were also discovered.

Future excavations will be carried out on a more extensive scale and they will be concentrated on the relationship between the Vinča and Starčevo cultures will be defined more precisely.

No house was uncovered or explored in its entirety on

Poklopci

Stragare
Pečena zemlja
Visine 4,9 cm, 7,2 cm
Narodni muzej, Kruševac

Lids

Stragare
Heights 4.9 cm, 7.2 cm
National Museum, Kruševac

strane, i što je postavljanje sondi ograničeno privatnim posedom, s druge strane. Ipak, u pet istraženih sondi otkriveni su ostaci tri kuće. Dve pripadaju prvom, dok se jedna nalazi između drugog i trećeg horizonta. Usled relativno malog istraženog dela i zbog velikog oštećenja, ne može da se bilo šta pouzdano kaže o tim kućama. Osim kuća, otkriveno je i nekoliko jama različitih oblika, veličina i dubina. Jame su ispunjene mnogim ulomcima grnčarije, lomljenim kamenom, životinjskim kostima, garom i pepelom.

Iako je istražena vrlo mala površina naselja u Stragarima, ipak se uočavaju zavidan nivo duhovnog života i određene posebnosti u keramičkoj produkciji, zbog čega ovaj lokalitet može da se svrsta u značajno kulturno žarište.

Napomene

- [1] Arheološka iskopavanja lokaliteta Šljivik poverena su Centru za arheološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu. Realizaciju tih iskopavanja znatno su pomogli Radnički univerzitet, odnosno Samoupravna interesna zajednica za kulturu Trstenika.
- [2] Podela starčevačke kulture po D. Srejoviću.
- [3] M. Garašanin i S. Stanković, *Razrada tipologije vinčanske grupe*, Glasnik SAD 2, Beograd 1985, 10–30, 12 i 23, tipovi PI/1c-dole i PI/1d
- [4] S. Stanković, *Žrtvenici i prosopomorfni poklopci iz Vinče*, Beograd 1986, 13, sl. 9, 21, sl. 11.
- [5] Isto, 8–9, tipovi prve i treće grupe
- [6] Isto, 19, sl. 13, 24–25.
- [7] D. Srejović i B. Jovanović, *Pregled kamenog oruda i oružja iz Vinče*, Arheološki vestnik, VIII 3–4, Ljubljana 1957, 256–296, T. XXV n, T. XXVI, tipovi B1 i D1

the site of Šljivik because sondage were sunk over an area of considerable extent and because it was not possible to dig on private plots. Nevertheless, parts of three houses were found in five exploratory pits. Two houses belong to the first layer while the third one lies between the second and third layers. Nothing definite can be said about them because the parts that have been explored are relatively small and greatly damaged. In addition to houses, several pits of various form, size and depth were found. They were filled with sherds, rubble, animal bones, soot and ashes.

The prehistoric settlement at Stragare covers a comparatively large area, about 5000 square metres, and the average thickness of its culture deposit is about 1.70 metres. Its stratigraphy and geographical position, as well as its exceptionally valuable and in some respects specific portable archaeological material make it a site of major interest. It is to be hoped that future excavations and researches will enhance its importance.

Notes

- [1] The archaeological excavations of Šljivik have been entrusted to the Centre for Archaeological Research of the Philosophical Faculty of Belgrade. The project is supported by the Workers' University and the Municipal Board for Culture of Trstenik
- [2] D. Srejović's division of the Starčevo culture.
- [3] M. Garašanin and S. Stanković, *Razrada tipologije vinčanske grupe*, Glasnik SAD 2, Beograd 1985, pp. 10–30, 12 and 23, type PI/1c-down and PI/1d
- [4] S. Stanković, *Žrtvenici i prosopomorfni poklopci iz Vinče*, Beograd 1986, p. 13, figs. 9, 11.
- [5] Ib., pp. 8–9, type of the first and second group
- [6] Ib., pp. 19, figs. 13, 24–25.
- [7] D. Srejović and B. Jovanović, *Pregled kamenog oruda i oružja iz Vinče*, Arheološki vestnik, VIII 3–4, Ljubljana 1957, pp. 256–296, P1. XXV n, P1. XXVI, types B1 i D1

